

วัฒนธรรมกับความเสีงสุขภาพ

เข้าใจแบบแผนพฤติกรรมเสีงที่แตกต่าง
บนความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม

มิติทางวัฒนธรรมกับการสุบยาสุบของวัยรุ่น

ประชาติป กะทา
สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ

“วัฒนธรรม” (culture) ได้รับการรับรู้ทั่วไปในลักษณะบรรทัดฐานทางสังคมและสถาบันทางสังคมที่คงทนถาวร มีบทบาทจัดระเบียบชีวิตของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ นักสังคมศาสตร์ปัจจุบันอภิปรายถกเถียงเกี่ยวกับข้อจำกัดของกรอบคิดดังกล่าวนี้ของ “วัฒนธรรม” โดยเฉพาะการมีมุมมองว่าคนในวัฒนธรรมเดียวกัน หรือกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีทัศนคติและมุมมองที่เห็นพ้องต้องกันและมีพฤติกรรมการแสดงออกในลักษณะสอดคล้องกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน มุมมองต่อวัฒนธรรมลักษณะดังกล่าวนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า ละเลยความแตกต่างหลากหลายของแง่มุมทางสังคมและวัฒนธรรมภายในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic heterogeneity) เช่น เพศสภาพ ชนชั้นทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นต้น ซึ่งล้วนมีอิทธิพลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างกันของสมาชิกแต่ละคนภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน กรอบคิดเดิมที่มีต่อวัฒนธรรมข้างต้น ยังไม่สนใจต่ออิทธิพลของบริบทการเปลี่ยนผ่านทางสังคม เศรษฐกิจ ความเป็นสมัยใหม่ โลกาภิวัตน์ และลักษณะสังคมร่วมสมัยที่ซับซ้อนมากขึ้น (Appadurai ๑๙๙๖)

เจอร์ราร์ด เฟอ์เกอร์สัน (Gerard Fergerson) (๑๙๙๘) เสนอว่าหากนักวิจัยสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพจะนำตัวแปร “วัฒนธรรม” มาใช้ในการศึกษาพฤติกรรมเสีงสุขภาพของวัยรุ่น จำเป็นต้องแยกความหมายระหว่างคำว่า “ชาติพันธุ์” (ethnicity) กับ “วัฒนธรรม” ให้ชัดเจน โดยเฉพาะจำเป็นต้องระมัดระวังความหมายของคำว่า ชาติพันธุ์ ใน ๒ นัยยะ คือ

- ๑) อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่บุคคลเลือกและแสดงออกโดยตัวเขาเอง
- ๒) ภาพตายตัวและการตีตราอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่บุคคลอื่นกำหนดให้

๑. **อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของบุคคล** เป็นสิ่งที่บุคคลเลือกบนพื้นฐานเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น หากไม่ด้วยเหตุผลความจำเป็นทางสังคมก็ด้วยความจำเป็นทางการเมืองไม่ว่าอย่างใดก็อย่างหนึ่ง อัตลักษณ์ของบุคคลเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัวหยุดนิ่ง หากสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงขึ้นกับบริบท กาลเทศะ และเหตุผลที่เฉพาะเจาะจง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความหมายทางสังคมที่แบ่งปันกันในกลุ่มชาติพันธุ์ อันเกิดจากประสบการณ์ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ และมันถูกสร้างและผลิตซ้ำในปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

วัฒนธรรมกับความเสีงสุขภาพ

เข้าใจแบบแผนพฤติกรรมเสีงที่แตกต่าง
บนความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม

๒. ภาพตายตัวและการติดป้ายตีตราทางชาติพันธุ์ คือ การที่ “คนอื่น” กำหนดอัตลักษณ์ที่ตายตัวให้กับปัจเจกบุคคล การตีตรานี้ตั้งอยู่บนฐานคติการสร้างความเป็นอื่นให้กับบุคคล

ดังนั้น การหยิบบัญชีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง โดยไม่ระมัดระวังอาจตั้งอยู่บนฐานคติเหตุผลทางการเมืองมากกว่าทางวัฒนธรรม นำมาสู่การตีตราอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่หยุดนิ่งตายตัวให้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงที่บุคคลเลือกมีอัตลักษณ์ทางสังคมโดยตัวเขาเอง และอาจไม่สอดคล้องกับลักษณะทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ที่รับรู้ทั่วไปในสังคม

“วัฒนธรรมชาติพันธุ์” และ “วัฒนธรรมมวลชน” กับ การศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของวัยรุ่น

มาร์ค นิชเทอร์ (Mark Nichter ๒๐๐๓) เสนอว่าในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลทางวัฒนธรรมกับพฤติกรรมสุขภาพของวัยรุ่น เราจำเป็นต้องพิจารณาบทบาทของ “วัฒนธรรม” ใน ๒ มิติ ได้แก่

๑. วัฒนธรรมชาติพันธุ์ (Ethnic Culture) ในความหมายที่รับรู้กันทั่วไป เช่น บรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม กฎระเบียบทางสังคม และสถาบันทางสังคมต่างๆ ที่มีบทบาทในการกำกับแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมของสมาชิกในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

๒. วัฒนธรรมมวลชน (Popular culture) หรืออุดมการณ์ยุคร่วมสมัย ที่มีอิทธิพลต่อความต้องการสร้างอัตลักษณ์ของวัยรุ่น เช่น สื่อโฆษณาที่กระตุ้นเร้าความต้องการสร้างอัตลักษณ์ให้กับกลุ่มวัยรุ่นและสร้างภาพลักษณ์ของวัยรุ่นยุคปัจจุบัน รวมทั้งอุตสาหกรรมยาสูบที่พัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อกระตุ้นการบริโภคยาสูบให้กับวัยรุ่น

อิทธิพลทางวัฒนธรรม ใน ๒ มิติ ข้างต้น นำมาสู่คำถามวิจัยที่น่าสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพของวัยรุ่น ดังนี้

- พฤติกรรมสุขภาพของวัยรุ่นภายใต้บริบทที่เฉพาะเจาะจงในชีวิตประจำวัน ได้รับอิทธิพลจากกระบวนการทางวัฒนธรรมและบรรทัดฐานทางสังคมหรือไม่ หากใช่ อย่างไร
- พฤติกรรมสุขภาพของวัยรุ่น สัมพันธ์กับการนำเสนอภาพลักษณ์และการแบ่งปันอัตลักษณ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์ อันเป็นผลลัพธ์จากอิทธิพลของอุตสาหกรรมยาสูบที่มีเป้าหมาย เพื่อสร้างแรงกระตุ้นและจูงใจผ่านการโฆษณาทางการตลาด อย่างไร

วัฒนธรรมกับความเสีงสุขภาพ

เข้าใจแบบแผนพฤติกรรมเสี่ยงที่แตกต่าง
บนความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม

๑) วัฒนธรรมชาติพันธุ์

มาร์ค นิชเทอร์ (Mark Nichter ๒๐๐๓) เสนอว่าการวิเคราะห์อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่มีอิทธิพลต่อการสุบยาสูบของวัยรุ่น ไม่ควรแยกวิเคราะห์ตัวแปรนี้โดดๆ หากจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ของมิติทางสังคมวัฒนธรรมที่หลากหลายไปพร้อมๆ กัน เช่น บรรทัดฐานความเป็นเพื่อน มิติเพศสภาพ ความหมายของแต่ละช่วงวัย และพลวัตความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

๑.๑ ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในครอบครัวและการเคารพผู้อาวุโส สิ่งนี้ได้รับความสำคัญว่าส่งอิทธิพลต่อพฤติกรรมการสุบยาสูบ แบบแผน และระดับการสุบยาสูบของวัยรุ่น โดยเฉพาะนักสูบหน้าใหม่ มีงานวิจัยหลายชิ้นรายงานตรงกันว่าลักษณะความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่แน่นแฟ้นและค่านิยมการเคารพผู้อาวุโสที่สูงมีส่วนช่วยป้องกันการเป็นนักสูบหน้าใหม่ของวัยรุ่น เจื่อนไขทางชาติพันธุ์ ๒ ปัจจัยข้างต้น ยังส่งผลกระทบต่อช่วงอายุแรกเริ่มการกลายเป็นักสูบหน้าใหม่และกำหนดแบบแผนการสุบยาสูบว่าควรจะสุบยาสูบที่สถานที่และช่วงเวลาใดในชุมชน

๑.๒ ความแน่นแฟ้นกลมเกลียวกันในชุมชน การช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันภายในกลุ่มชาติพันธุ์ มีอิทธิพลต่อการยอมรับและปฏิเสธบุหรี่ของวัยรุ่น ตัวอย่างเช่น งานศึกษาของ มาร์ค นิชเทอร์ และคณะ พบว่าความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกันภายในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวฟิลิปปินอเมริกาที่อาศัยในประเทศสหรัฐอเมริกามีส่วนช่วยป้องกันนักสูบหน้าใหม่ให้กับวัยรุ่นฟิลิปปินอเมริกาเมื่อเปรียบเทียบกับวัยรุ่นในชุมชนชาวแอฟริกันอเมริกันหรือชุมชนชาวเอเชียอื่นๆ (Nichter et al. ๒๐๐๒)

๑.๓ บรรทัดฐานของกลุ่มเพื่อน มีบทบาททั้งสนับสนุนและป้องกันการสุบยาสูบของวัยรุ่นในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และเป็นตัวกำหนดว่าควรจะสุบยาสูบช่วงเวลาไหน สถานที่ใด จำนวนเพื่อนในกลุ่มที่สูบกั้เป็นปัจจัยสะท้อนความเสี่ยงที่จะชักนำวัยรุ่นนักสูบหน้าใหม่ (Nichter et al. ๒๐๐๙) อย่างไรก็ตาม บรรทัดฐานความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกันจะแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจะส่งผลว่าเพื่อนในกลุ่มจะมีบทบาทมากหรือน้อยต่อพฤติกรรมการสุบยาสูบของวัยรุ่น

๑.๔ ความหมายทางสังคมของช่วงวัย ในแต่ละวัฒนธรรมชาติพันธุ์จะมีกฎเกณฑ์ทางสังคมกำหนดว่าพฤติกรรมการแสดงออกใดที่เหมาะสมตามแต่ละช่วงอายุ พฤติกรรมใดหากกระทำในบางช่วงอายุถือเป็นการละเมิดบรรทัดฐานทางสังคม และมองเป็นพฤติกรรมเสี่ยงหากยังไม่ถึงวัยที่พร้อม พฤติกรรมการสุบยาสูบของวัยรุ่นจะถูกยอมรับ กล่าวโทษ หรือมองเป็นพฤติกรรมเสี่ยงสัมพันธ์กับช่วงวัย

๑.๕ มิติเพศสภาพ ในแต่ละวัฒนธรรมชาติพันธุ์จะมีความคาดหวังต่อบทบาททางสังคมระหว่างผู้หญิงและผู้ชายที่แตกต่างกัน ผู้หญิงในบางกลุ่มชาติพันธุ์ได้รับการคาดหวังทางสังคมให้ต้องแต่งงานเร็วและให้กำเนิดบุตร ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นผู้ใหญ่ของผู้หญิง แต่ในบางกลุ่มชาติพันธุ์ผู้หญิงวัยรุ่นได้รับการสนับสนุนทางสังคมให้ต้องเรียนหนังสือและมีชีวิตทางสังคมส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียน รวมทั้งถูกคาดหวังให้เข้าสู่วัยทำงานมากกว่าแต่งงานมีครอบครัว ในขณะที่ในแทบทุกสังคมวัยรุ่นชายมักถูกคาดหวังให้เรียนหนังสือมากกว่าผู้หญิง ประเด็นเพศสภาพข้างต้นสัมพันธ์กับโอกาสทางสังคมที่พวกเขาจะสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกัน

๑.๖ สุนทรียะการสุบยาสูบ มักสัมพันธ์กับภาพลักษณ์ตัวตน และความเท่มีสไตล์ของวัยรุ่น มีงานศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้หญิงผิวดำกับผู้หญิงผิวขาวที่ไม่สูบบุหรี่พบว่า การไม่สูบบุหรี่ของผู้หญิงผิวดำไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการสร้างภาพลักษณ์ตัวตนซึ่งแตกต่างจากผู้หญิงผิวขาวที่ใส่ใจคำนึงถึงแง่มุมนี้มากกว่า

วัฒนธรรมกับความเสีงสุขภาพ

เข้าใจแบบแผนพฤติกรรมเสีงที่แตกต่าง
บนความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม

๒) วัฒนธรรมมวลชน

วัฒนธรรมมวลชนในสังคมบริโภคปัจจุบันส่งอิทธิพลต่ออุดมคติอัตลักษณ์ทางสังคมของวัยรุ่น โดยนิยามว่าอัตลักษณ์ทางสังคมของวัยรุ่นในยุคนี้ควรจะเป็นอย่างไร และกระตุ้นให้เกิดการบริโภคสินค้าประเภทต่างๆ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่น บุหรี่เป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่วัยรุ่นใช้นิยามตัวตนและอัตลักษณ์ของตนเอง และยังใช้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่นด้วย

๒.๑ ความหมายการสูบบุหรี่ มุมมองนี้ตั้งอยู่บนฐานคิดว่าวัยรุ่นสร้างความหมายของอัตลักษณ์ทางสังคมของตนเองผ่านพฤติกรรมการสูบบุหรี่ที่เกิดขึ้นเฉพาะภายในแต่ละกลุ่มวัยรุ่น การศึกษาแนวทางนี้ให้ความสนใจต่อบริบทที่กระบวนการสร้างตัวตนของวัยรุ่นเกิดขึ้นผ่านสัญลักษณ์ทางสังคมที่หลากหลาย บุหรี่เป็นแค่สัญลักษณ์หนึ่งที่วัยรุ่นใช้ในกระบวนการดังกล่าวนี้

๒.๒ อิทธิพลของสื่อ การศึกษาบทบาทของภาพยนตร์ที่กระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้วัยรุ่นเลียนแบบพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของตัวละคร งานศึกษาประเด็นนี้ให้ความสนใจต่อจำนวนความถี่ของการสูบบุหรี่ที่ปรากฏในภาพยนตร์ ท่วงท่าลักษณะการสูบ ฉากเหตุการณ์การสูบบุหรี่ การวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ช่วยเปิดเผยอิทธิพลเบื้องหลังที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของวัยรุ่นว่าควรจะสูบเมื่อใด สถานที่แห่งไหน และด้วยท่วงท่าลักษณะแบบใด

๒.๓ สถานที่และภูมิทัศน์ของการสูบบุหรี่ ให้ความสนใจต่อสถานที่และช่วงเวลาที่ยอดสูบบุหรี่ (smoking topography) เช่น เมื่อใดและที่ไหนที่วัยรุ่นสูบบุหรี่ และมันมีความหมายทางสังคมอย่างไรกับวัยรุ่น เช่น เพื่อการผ่อนคลายหรือเพื่อสร้างภาพลักษณ์ตัวตนและอัตลักษณ์ โดยเฉพาะการสูบในสถานที่แบบใดที่หยิบยื่นความหมายบางลักษณะให้กับวัยรุ่น เช่น การสูบในรถยนต์มีความหมายแตกต่างอย่างไกับการสูบที่สถานที่แห่งอื่นในชีวิตประจำวัน และประเด็นมิติเพศสภาพว่าวัยรุ่นชายและวัยรุ่นหญิงสูบบุหรี่ ณ สถานที่และช่วงเวลาใด มีลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร การศึกษาประเด็นนี้ขยายความเข้าใจจากประเด็นปริมาณการสูบต่อวัน มาสู่ความเข้าใจลักษณะและรูปแบบการสูบบุหรี่ของวัยรุ่นในแต่ละช่วงเวลาว่าเป็นการสูบแบบเร่งรีบหรือสูบเพื่อการผ่อนคลาย ความรู้ที่ได้จากการศึกษาแง่มุมข้างต้นนำมาสู่การออกมาตรการที่เหมาะสมเพื่อการควบคุมโอกาสและสถานที่ที่วัยรุ่นจะเข้าถึงการสูบบุหรี่ในชีวิตประจำวัน

๒.๔ ชีวิตวัฒนธรรมของบุหรี่ (biocultural reasons) วัยรุ่นทุกวันนี้อยู่ในยุคของการบีบรัดของเวลา (time compression) มันส่งผลต่อความกดดันในชีวิตที่มากขึ้น บุหรี่ที่ได้รับการโฆษณาว่ามีสารที่ช่วยลดเปลืองความเหนื่อยหน่ายและเหมื่อยล้าจึงสร้างความพึงพอใจให้กับวัยรุ่น เนื่องจากในยุคนี้เป็นยุคที่วัยรุ่น “นอนดึก ตื่นเช้า” จึงต้องการสิ่งที่ทำให้ช่วยสร้างความกระปรี้กระเปร่าในตอนเช้า ทำให้บุหรี่และกาแฟซึ่งมีสารที่ช่วยสร้าง “ความสดชื่น” สอดรับกับวิถีชีวิตวัยรุ่นในยุคสมัยนี้

วัฒนธรรมกับความเสียงสุขภาพ

เข้าใจแบบแผนพฤติกรรมเสียงที่แตกต่าง
บนความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

Appadurai, Arjun. (๑๙๙๖). *Modernity at Large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ferguson, Gerard. (๑๙๙๘). Whither “Culture” in Adolescent Health Research?. *Journal of Adolescent Health*. ๒๓: ๑๕๐-๑๕๒.

Nichter, Mark, et al. (๒๐๐๒). Using qualitative research to inform survey development on nicotine dependence among adolescents. *Drug and Alcohol Dependence*. ๖๘: S๔๑-S๕๖.

Nichter, Mark. (๒๐๐๓). Smoking: what does cultural have to do with it?. *Addiction*. ๙๘ (Suppl ๑): ๑๓๙-๑๔๕.

Mark, Nichter, Mark, Nichter, MiMi, Padmawati, Siwi and Thresia, C.U. (๒๐๐๙). Anthropological contributions to the development of culturally appropriate tobacco cessation programs: A global health priority. In Hahn, Robert and Inhorn, Marcia (Eds.). *Anthropology and Public Health: Bridging differences in Culture and Society*. Oxford: University Press. .

ภาพประกอบ

หน้า ๑

<https://pixabay.com>

หน้า ๒

https://en.wikipedia.org/wiki/Tobacco_smoking#Taxation

หน้า ๔

<https://pixabay.com>

Smoking Area by Michael Pick Follow (CC BY-NC ๒.๐) at flickr.com/photos/smashcut

<https://i.ytimg.com/vi/n๒JPjBhDl๒U/maxresdefault.jpg>